

Koronavirüsü Nasıl Bilirsiniz? Kimlik İnşası, Ötekileştirme ve Küreseli Yeniden Düşünmek- Birgül Demirtaş

Üniversitelerin 'Uluslararası İlişkiler' ile 'Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler' bölümlerinde verilen 'Uluslararası İlişkiler'e Giriş' derslerinde günümüzde en çok vurgulanan cümlelerden biri küresel politikanın aktörleri ve konularının değişmekte olduğudur. Artık sadece ulus devletler değil, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, çokuluslu şirketler ve hatta bireylerin bile dış politika ve uluslararası ilişkilerde etkilerini hissettirmekte oldukları, yıllardır örnekler verilerek analiz edilmektedir. *Greenpeace*'in çevreci eylemlerinden tutun da *Starbucks*'ın dünyaya yayılmasına kadar veya *Shell*'in tüm dünyadaki faaliyetlerinin hem siyaset hem de ekonomi ve dış politikaya nasıl nüfuz ettiği örnekler aktarılarak tartışılmaktadır.

Ne var ki dünyadaki gelişmeler 1990'lardan bu yana sürekli bizleri şaşırtmaya devam ediyor. Ne 11 Eylül saldırılarını öngörmek mümkündü, ne Suriye'de bir türlü sona ermeyen iç savaşı ne de yaklaşık üç aydır dünya gündeminin en önemli maddesi olan Koronavirüsü.

Kim derdi ki ufacık bir virüs, 21. yüzyılda yüz milyonlarca insanı evine kapatacak ve insanlığın karşı karşıya kaldığı en büyük tehditlerden biri olarak algılanacak? Dünyadaki ülkelerin büyük çoğunluğu güvenliklerini sağlamak için hala asker sayısını olabildiğince arttırıp; tank, tüfek, füze yığınakları yaparken, gelinen noktada tüm insanlığın karşı karşıya kaldığı en büyük yaşamsal tehdit küçücük bir virüs, insanlığın bu virüse karşı en büyük savunma yöntemi ise su, sabun vesosyal mesafe...

Dünyanın en zengin ve güçlü ülkelerinin koronavirüsle mücadelesinde 'görmeli' ordular pek bir işe yaramazken; solunum cihazları, maskeler ve yoğun bakım üniteleri en çok talep gören mücadele araçları. Herkesin en büyük umudu doktorlar başta olmak üzere sağlık çalışanları. Bu dönemde ortaya çıkan 'sağlık ordusu' kavramı, güvenlik anlayışının daha şimdiden nasıl değiştiğinin önemli bir göstergesi. 'Kahraman sağlık personeli', 'kahraman sağlık çalışanları', 'milli seferberlik', 'salgınla savaş' gibi ifadelerin hem siyasiler hem de hekimler tarafından dile getirilmesi, yeni dönemde hala askeri kavramlarla ifade edilse de güvenlik aktörlerinin farklılaşmakta olduğunu gösteriyor. Tehdit algılandığı andan itibaren söz konusu olan küçücük bir virüs bile olsa, hemen realist güvenlik kavramlarının kullanılmaya başlanması aslında insan güvenliğini sağlamak için hem kavramsal hem de uygulama düzeyinde radikal değişikliklere ihtiyaç duyduğumuzun göstergesi.

Ulus devletleri yönetenler bir yerlerde hata yapmış olmalı... Dünya değişirken, küresel sorunlar farklılaşırken başlarını kuma gömüp geleneksel güvenlik anlayışları ve tehdit algılamalarından gram öteye geçememelerinin cezasını bugün tüm insanlık birlikte çekiyor.

Koronavirüs ile 'Biz' ve 'Öteki'nin Yeniden İnşası

Koronavirüs bir gerçeklik ama kendi gerçekliği kadar önemli olan siyasetçiler ve kanaat önderleri tarafından nasıl yansıtıldığı, nasıl yeniden üretildiği ve nasıl araçsallaştırıldığıdır. Hangi lider, hangi ülkeyi rakip ya da düşman olarak görüyorsa virüsü onunla ilişkilendirmeye ve ona mal etmeye eğilimli gözüküyor. Bir diğer ifadeyle, virüse, ulusal kimlik giydirilmeye çalışılıyor. Çinli yetkililerin virüsün Wuhan kentine ABD’li askerler tarafından getirildiğini iddia etmesinin ardından, ABD Başkanı Donald Trump’ın, ‘Çin virüsü’ ifadesini kullanmaya başlaması, hatta ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo’nun virüsün ortaya çıktığı kente atfen ‘Wuhan virüsü’ demesi iç ve dış politikayla doğrudan ilişkilidir. ‘Bana rakibini söyle, sana virüsün nereli olduğunu söyleyeyim’ tarzı yaklaşımlar popülist siyasetin virüsle savaşında da gayet açık ve net ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, koronavirüs, gerçek bir olgu olmasının yanı sıra, klasik siyasetçilerin ulusal kimliklerini konsolide edip, rakip veya düşman gördükleri ülkeleri ötekileştirmek için kullandıkları bir araca da dönüşmüş durumda.

Burada, önemli bir nokta da domuz gribi, ebola, sars, mers, covid-19 gibi tüm salgın hastalıklarda karar alıcıların, sorunu virüsün ortaya çıktığı bölge ya da ülkeye mal edip, insanlığın ortak sorunu olarak görmekten kaçınmalarıdır. Eğer küreselleşmenin nimetleri giderek daha eşitsiz bir şekilde dağılıyor, en zengin %1’lik kesim 6,9 milyar insanın gelirinin iki katından daha fazla kazanıyor ve dünyadaki en zenginle en fakir arasındaki eşitsizlik giderek daha fazla artıyorsa, mesele sadece ulusal adaletsizlik değil, aynı zamanda küresel adaletsizliktir. Bu kapsamda, dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan ve önümüzdeki yıllarda birinci ekonomi olması beklenen Çin’in hijyen koşullarına uygun olmayan pazarları, küresel eşitsizliğin göstergelerinden sadece biridir.

Son yaşadıklarımız da gösterdi ki birimizin güvensizliği, hepimizin güvensizliği demek.

Dolayısıyla, dünyanın bizlere göre en ücra köşesinde yaşanan fakirliğin, sağlıksız gıdanın, yetersiz suyun ve gerçekleştirilen çevre katliamlarının etkilerini bizlerin saatler ya da en fazla günler içinde hissedeceğimizden, hatta hayatlarımızı felç edeceğinden artık hiçbir kuşumuz olmamalı. Son yaşadıklarımız da gösterdi ki

birimizin güvensizliği, hepimizin güvensizliği demek. Siz istediğiniz kadar zengin olun, istediğiniz kadar görkemli hayat sürün, sadece kendi ülkenizin değil, dünyanın geri kalanının yaşam koşulları da sizin hayatınızı doğrudan etkiliyor. Dolayısıyla Fransa Cumhurbaşkanı E. Macron'un 'savaştayız' söylemi ve Trump'ın 'bizim savaşımız' söylemi, sorumluluğu dış aktörlere atsa da aslında dünyanın hal-i pürmelalini ortaya koyan artan eşitsizlikler, katledilen çevre, yok edilen ekosistem ve sadece akıllı telefon kullandığı için kendini 'her şeyin efendisi' sanan bencil insanlık halleri, bizleri ihtişamlı orduların ve silahların koruyamayacağı risk ve tehditlerle karşı karşıya bırakıyor.

Ebola'dan sars'a, domuz gribinden korona'ya ortaya çıkan son dönem hastalıklarının önlemek istiyorsak, insanlığın birlikte çaba sarf etmesi ve dünyanın her yerinde insanca yaşam standartlarının oluşması için kafasını öne eğip düşünmesi gerekiyor. Murat Çemrek'in *Panorama*'da yayınlanan [yorum yazısında](#) belirttiği gibi 'Sorun küreselse çözüm de küreseldir.' Liderlerin bunun farkına vararak, sorunu kendi ülkelerinin politikalarının tamamen dışında gösterme çabaları, hatta rakiplerini ötekileştirmek için kullanmaları Makyavelist bir ötekileştirmeden başka bir şey değildir.

Güç ve Güvenlik Kavramlarını Yeniden Düşünmek

Uluslararası İlişkiler disiplininin en önemli ve tartışmalı kavramları arasında 'güç' ve 'güvenlik' kavramları en başlarda sıralanır. Süper güçler, hegemon devlet, yükselen güçler vb. daha çok askeri ve maddi güç unsurlarına dayanan kavramlardır. Realist güç parametreleri ışığında oluşturulmuş güç endeksleri ise ülkeleri güçlerine göre hiyerarşik olarak sıralarlar. Ülkenin ne kadar konvansiyonel, varsa nükleer, silahı bulunmaktadır? Ordusunda kaç asker bulunmaktadır? Gayrisafi milli hasılası (GSMH) ve kişi başına düşen geliri ne kadardır? Güç endeksleri bu gibi kriterleri dikkate alarak hangi ülkelerin en güçlü olduğunu, hangilerinin orta büyüklükte güç olduklarını, hangilerinin ise küçük aktörler olduklarını belirlemeye çalışırlar. Oysa ki, korona sonrası dönemde güç ve güvenlik tanımlamalarının değişeceğini bugünden öngörebiliriz.

Korona günlerinde gördük ki, devasa ordular ve ihtişamlı askeri teçhizat, ufak bir virüse karşı etkisiz. Gayrisafi milli hasılasının yüksek olması, o ülkenin insani kalkınma açısından ileride olduğunu tek başına göstermiyor. Eğer söz konusu ülkede büyük bir gelir dağılımı eşitsizliği varsa, en zenginle en fakir toplumsal katmanlar arasında uçurum varsa o zaman sadece GSMH'ye bakılarak bir ülke 'güçlü' ilan edilebilir mi? BRICS ve MIKTA ülkeleri olarak tanımlanan 'yükselen güçler' kavramı korona sonrası dönemde mutlaka tekrar ele alınacaktır. Küresel siyasette gelir dağılımı eşitliği önemli kriterlerden biri olarak belirlenirken; benzer şekilde sosyal devlet, güçlü kurumlar, halka güven veren siyaset kavramlarının da literatürde 'güçlü devlet' anlayışının yeniden tanımlanmasına katkı sağlayacaklarını bugünden öngörebiliyoruz.

Çin örneğinde olduğu gibi, sadece toplam üretim rakamları ve dış politika inisiyatiflerine bakılarak yapılan 'yükselen güçler' kavramsallaştırması, içinde bulunduğumuz salgın hastalıklar çağında 'barışçı yükseliş'e (*peaceful rise*) geçtikleri söylenen ülkeler için 'barışçı düşüş'le (*peaceful decline*) sonuçlanabilir. Çin, eğer gerekli önlemleri almazsa toplumsal sınıfları arasındaki uçurum daha da açılacaktır ve günün sonunda muhtemeldir ki yabancı iş insanları ve uluslararası öğrencileri ülkesine çekmekte giderek daha fazla zorlanacaktır. 'Çin malı' etiketli ürünler sadece kaliteleri açısından değil, aynı zamanda sağlığa uygunlukları açısından da daha fazla sorgulanacaktır.

İçinden geçmekte olduğumuz popülist siyaset döneminde koronavirüs iç siyasette de Makyavelist politikalar için gerekçe haline gelmiş durumda. Macaristan Başbakanı Victor Orban'ın koronavirüs'ü bahane ederek yetkilerini daha da arttırması tesadüf olarak görülebilir mi? Popülist siyasetçilerin 'fırsat bu fırsat' anlayışıyla bu zor dönemde de şahsi güçlerini arttırmaya çalışmaları herhalde kimsenin dikkatinden kaçmıyordur.

Ayrıca, bu dönemin yabancılara ve mültecilere karşı ayrımcılığı arttıracaklarını ve yabancılardan ötekileştirilmesinin giderek daha fazla iç ve dış siyasetin önceliği olacağını öngörmek için kâhin olmaya gerek yok. Normalde mülteciler konusunda uluslararası hukuk kurallarını uygulayan ülkelerin bile korona çağında ılımlı politikalar izlemesi giderek zorlaşacak.

Bu salgın kırılğan ülkeler için de yeni sorunlar ortaya çıkartıyor. Örneğin koronavirüs'le ilgili olarak 'olağanüstü hâl ilan edilsin mi' tartışması Kosova'da hükümetin devrilmesine yol açtı.

Bu salgın kırılğan ülkeler için de yeni sorunlar ortaya çıkartıyor. Örneğin koronavirüs'le ilgili olarak 'olağanüstü hâl ilan edilsin mi' tartışması Kosova'da hükümetin devrilmesine yol açtı. Cumhurbaşkanı Haşim Taçi'nin olağanüstü hâl ilan etme önerisine Başbakan Albin Kurti'nin itiraz etmesi ve ardından başlayan siyasi tartışmalar, diğer iç ve dış siyaset anlaşmazlıklarının da eklenmesiyle, 25 Mart'ta Kosova Meclisi'nde hükümete güvensizlik oyunun verilmesiyle sonuçlandı. Böylece, Ekim 2019'da yapılan seçimlerden sonra 4 aylık bir çabanın sonunda zorlukla kurulan koalisyon hükümeti, 2 ayını dolduramadan dağılmış oldu.

Kosova örneği de gösteriyor ki, zaten ülkede ortak siyasi değerlerin olmadığı , aktörlerin birbirlerine güvenmediği, kurumsallaşmanın yerleşmediği ülkelerde salgın hastalıklar gibi yeni küresel riskler, ülkenin kırılğanlığını daha da arttırıyor. Halkı virüse karşı korumak için alınacak önlemler üzerine çaba harcaması gereken siyasi aktörler, kendi aralarındaki 'siyasi boks' maçlarına devam ediyorlar. Olan ise yine ihmal edilen halka ve insan güvenliğine oluyor. Kosova'da zaten sınırlı sağlık hizmeti mevcutken, böyle zor bir dönemde siyasetin yeni bir girdaba girmesi, kamu sağlığına kuşkusuz zarar verecektir. Dolayısıyla, herhangi bir ülkede farklı siyasi aktörler arasında ortak değerler ve normların oluşup oluşmadığı ile siyasi farklılıklarına rağmen birbirlerine güvenip güvenmedikleri böyle zamanlarda daha da yaşamsal öneme sahip hale geliyor.

Sonuç olarak, korona günlerinde hangi ülkeler virüsle daha başarılı mücadele edebildiyse, hangileri hastalığın bulaşmasını daha fazla engelleyebildiyse, hangileri ölüm oranlarını en düşük düzeyde tutabildiyse, hangileri halkıyla arasındaki güven bağına sağlayıp kuralların uygulanmasını sağlayabildiyse, 'insan güvenliği' ve 'yaşam hakkı' açısından onlar 'en güçlü ülkeler' olarak tarihe geçecekler. Ülkede yaşayan herkes için yaşam standartlarının yükselmesini hedefleyen 'insani kalkınma' ve tüm bireylerin daha iyi eğitim, sağlık ve kendilerini gerçekleştirme için çaba sarf eden 'insani güçler' kavramları dünya

politikasında daha fazla ön plana çıkacak. Hangi ülkelerin 'ne olursa olsun ekonomik faaliyet devam etsin' diyerek koronaya karşı gerekli önlemleri almadığını ya da bu önlemlerden erken vazgeçtiğini, hangilerinin ise tıp biliminin öngörülerini dinleyip insana öncelik verdiğini tarih yazacak. Bu yaşananlar ise kuşkusuz 'güç' ve "güvenlik' kavramlarının yeniden mercek altına alınmasına yol açacak.

Prof. Dr. Birgül Demirtaş, Türk-Alman Üniversitesi öğretim üyesi. Lisans eğitimini Boğaziçi, yüksek lisans eğitimini Bilkent, doktorasını Berlin Hür Üniversitesi'nde tamamladı. Türk dış politikası, Alman dış politikası, Balkanlar, yerel diplomasi ve akademide toplumsal cinsiyet konularında çalışmaktadır.